

КРИВИЧНО-ПРАВНА ОДРЕДЕНОСТ НА ЗЛОУПОТРЕБАТА НА ДРОГА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Апстракт: Во трудот „Кривично-правна одреденост на злоупотребата на дрога во Република Македонија” од Билјана Богданова-Смилевска е даден осврт на правната регулатива што ја третира злоупотребата на дрогата во Република Македонија. За да го заштити здравјето на луѓето и општеството во целост, законодавецот употребата на дрогата ја ставил во нормативни рамки со што пропишал точно определени услови за производство, увоз-извоз и употреба на дрога. Секоја несоодветна примена на дрога претставува злоупотреба, а законски е дозволено производството и прометот на опојни дроги да се врши само за медицински, лабораториски и научни цели. Преку анализата на статистичките податоци добиени од годишните публикации на Државниот завод за статистика кои се однесуваат на пријавени, обвинети и осудени сторители на кривични дела, ќе се прикажат сумарни табели за десетгодишниот истражуван временски период (2006-2015 година) за да се утврди филтрацијата на овие кривични дела низ органите за кривичен прогон. Целта на трудот е да го прикаже дали правната регулатива за злоупотребата на дрога во Република Македонија соодветствува со законите на овој вид на криминалитет.

Клучни зборови: *дрога, злоупотреба на дрога, кривични дела, Кривичен законик на Република Македонија, закон, закани, Национална стратегија за дроги.*

Biljana BOGDANOVA-SMILEVSKA

CRIMINAL LEGAL DETERMINATION OF DRUG ABUSE IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Abstract: In the article „Criminal legal determination of drug abuse in the Republic of Macedonia” by Biljana Bogdanova-Smilevska, a review of the legal regulation that treats drug abuse in the Republic of Macedonia. To protect human health and society at large, the legislator have put the use of drugs in normative borders with clearly defined conditions for producing, import-export and use of drugs. Any improper use of drugs is abuse, and is legally allowed production and trade of narcotic drugs to be performed only for medical, laboratory and scientific purposes. Through the analysis of statistical data obtained from annual publications of the State Statistical Office relating to reported, accused and convicted offenders, will be made summary tables for the ten years researched period of time (2006-2015) in order to be determined the filtration of these crimes through the criminal investigation proces. The aim of the paper is to show whether the legal regulations on drug abuse in the Republic of Macedonia correspond to the threats of this type of criminality.

Key words: *drugs, drug abuse, criminal offenses, Criminal Code of the Republic of Macedonia, law, threats, The national drug strategy*

Вовед

Злоупотребата на дрога претставува комплексна социо-патолошка појава која денес доживува голема експанзија и претставува најголема закана за најмладите категории и за екномите на многу држави во светот. За да го заштити здравјето на луѓето и општеството во целост, законодавецот ја ставил употребата на дрогата во нормативни рамки со што пропишал

точно определени услови за производство, увоз-извоз и употреба на дрога. Секоја несоодветна примена на дрога претставува злоупотреба, а законски е дозволено производството и прометот на опојни дроги да се врши само за медицински, лабораториски и научни цели. Поимот „злоупотреба на дрога“ тешко се дефинира од повеќе причини затоа што: 1) опфаќа цел спектар од разни видови дроги кои различно се класифицираат; 2) дрогите се злоупотребуваат на различни начини со кои се постигнува периодична или хронична интоксикација, предизвикана со повремено или постојано внесување дрога во телото и 3) во различни земји во светот различно се третира.¹ Злоупотребата на дрога може да се дефинира од различни аспекти во зависност од предметот на интерес, но, во суштина, претставува употреба на дрога на недозволен начин, односно спротивно на нормативните акти кои ја регулираат оваа проблематика. Секојдневната битка со дрогата во Република Македонија преку примена на Законот за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции, Стратегијата за дроги на Република Македонија, одредбите од Кривичниот законик кои се однесуваат на злоупотреба на дрога и други акти кои ја регулираат оваа проблематика, резултира со санкционирање на прекршоците и кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога, но, за жал, повеќето содржини предвидени во законите, стратегиите и акционите планови за дрога остануваат само на хартија.

Најголема закана претставуваат организираниите облици на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога, пред сè заради строго организираниите структури на криминалните групи, огромните профити, софистицирање на средствата и начините на извршување преку користење на најновите технички достигнувања и распространетоста низ целиот свет. Организираниот криминал претставува извршување на казни дела од страна на злосторничко здружение заради остварување профит и (или) моќ, со употреба на насилство, употреба на друга сила или притисок, користење на корупција, инволвирање во легалните економски, политички и други активности, влијание врз политиката, бизнисот, медиумите и судството и со однапред создаден систем на заштита од гонење.² За организиран криминал може да се зборува тогаш кога при извршувањето на сериозни кривични дела постои директна или индиректна поврзаност, односно инволвираност на моќни поединци од државно-политичките структури во група составена од повеќе од две лица, којашто делува одреден временски период, според формално или неформално утврден план/договор за посебно одредените улоги, со цел за стекнување на финансиска и/или материјална корист, како и заради стекнување или одржување на општествена и/или политичка моќ.³ Поради алармантниот одзив на негативните последици од криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога, а со посебен акцент на нарко-криминалитетот, сите држави во светот вложуваат напори за заедничка координирана борба против овој вид на криминалитет.

1. Кривично-правни карактеристики на криминалитетот поврзан со дрога

Со цел да се заштити животот и здравјето на луѓето од злоупотреба на дрога, а со тоа и целото општество и поредокот од оваа општествена болест во Кривичниот законик на Република Македонија се предвидени одредби со кои се инкриминира ваквото однесување како криминално, односно недозволиво, предвидувајќи соодветна кривична санкција за истото. Кога ги предвидел овие одредби, законодавецот ја сфатил тежината на овие дела и негативните последици по здравјето на луѓето и економијата на нашата земја, како и меѓународниот карактер на ова дело, па затоа и санкциите се соодветни на тежината на делото.

1.1. Кривични дела против здравјето на луѓето

¹Буцакоски, С., Превенција од злоупотреба на дрогата, Летра-Охрид, 2002, стр. 15-16

² Камбовски, В., Организиран криминал, Скопје, 2005, стр. 49

³Лабовиќ, М., Власта корумпира: на епистемолошко, глобално-политичко ниво: вистината за Македонија и неспроведувањето на кавалитативно новата предлог-национална стратегија против корупцијата и организираниот криминал, Де Гама, Скопје, 2006, стр.171

Ваквите кривични дела се пропишани во дваесет и првата глава со наслов Кривични дела против здравјето на луѓето од Кривичниот законик на Република Македонија⁴. Објектот на заштита кај овие кривични дела⁵, генерички е идентичен со кривичните дела против животот и телото, меѓутоа кај овие кривични дела се работи за заштита на овие добра од поинаков аспект, затоа што државата во однос на нејзината социјална функција настојува да го заштити здравјето на населението од разните ризични услови кои постојат во современото општество. Притоа, овие кривични дела се општоопасни дела, дела против здравјето на повеќемина, односно неопределен круг на лица, а не против здравјето на поединец.

Во рамките на оваа глава кривични дела за предметот на интерес на докторскиот труд карактеристични се две кривични дела кои се инкриминации во сферата на наркоманијата и тоа: чл. 215 Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори и чл. 216 Овозможување на употреба на наркотични дроги. Станува збор за деликти на апстрактно загрозување. Тоа значи дека со овие кривични дела не секогаш се нанесува директна и конкретна штета врз здравјето на луѓето, туку со самото нивно постоење и сторување, здравјето на луѓето е доведено во опасност, односно е загрозено. Бидејќи последиците од сторувањето на овие кривични дела се особено штетни и негативни по здравјето и животот на луѓето (оние кои ќе посегнат по конзумирање на дрога), токму затоа законодавецот и ги инкриминира во кривичното законодавство. Загрозеноста тука е апстрактна, генерална, и се однесува општо на сите луѓе, а не е конкретна и не се однесува само на конкретни лица со посебни својства и карактеристики.

Проблемите и дилемите кои се исправаат пред кривично-правната теорија во однос на проширувањето на интервенцијата во оваа област, како резултат на зголемувањето на бројот и видот на изворите на опасност и загрозување на здравјето на луѓето, влегуваат во т.н. социјално-патолошка област, т.е. „болестите“ во социјално-патолошка смисла. Тука се мисли, пред сè, на наркоманијата, за чие искоренување тешко да се преземат определени превентивни мерки кои ќе бидат ефикасни, а кои произлегуваат од сферата на кривичното право. Па така, на пример, со кривичното право не може да се санкционира уживањето на опојни дроги, туку може само да се ограничат определени придружни појави, како што е производството и пуштањето во промет наркотични дроги и овозможувањето на уживање дроги.

Карактеристично е тоа што во теоријата на кривичното право постојат отворени прашања во врска со тоа кои дејности од наркоманијата (производството, прометот, овозможувањето и самото уживање) да се санкционираат. Од сите нив, особено е проблематично инкриминирањето на уживањето на опојните дроги, причините што би го оправдувале и ефектите од него. Според кривичните дела кои се нормирани во Кривичниот законик на Република Македонија може да се констатира дека законодавецот кај нас се определил за решение да не се инкриминира уживањето на опојните дроги, со оглед на социјалната и индивидуално-психолошката детерминираност на оваа појава.

1.2. Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори (член 215 од Кривичен законик на Република Македонија)

Со чл. 215 Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори законодавецот го инкриминира неовластеното произведување, преработување, продавање или нудење на продажба или заради продажба

⁴Кривичен законик на Република Македонија, Сл. весник на РМ бр. 37/96, 80/99, 04/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 07/08, 139/08, 114/09, 51/11 – две измени и дополнувања, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13 и Одлуки на УСРМ бр. 220/2000, 210/2001, 206/2003, 228/2005

⁵Повеќе за кривично-правните карактеристики на овие кривични дела кај: Камбовски, В., Казнено право, посебен дел, четврто дополнето издание, Просветно дело, АД, Скопје, 2003, стр. 247-271

купување, држње или пренесување или посредување во продажба или купување или на друг начин неовластено пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори. Сторител на основниот облик на ова дело може да биде секое физичко лице, со оглед на тоа што на почетокот на членот, законодавецот го користи терминот „тој што“. Првичната кривична санкција предвидена за сторителот доколку е исполнето законското битие на делото беше казна затвор од 1 до 10 години. Меѓутоа законодавецот сфаќајќи ја тежината на ова кривично дело со измените од септември 2009 година⁶ казната затвор од 1 до 10 години ја заменува со казна затвор во траење од 3 до 10 години, подигнувајќи ја минималната граница во изрекувањето на оваа казна.

Оваа инкриминација опфаќа дејствија со кои се овозможува ширење на наркоманијата: неовластеното производство и неовластената трговија, што значи дека се појавува во два облици. Првиот облик за свој материјален супстрат го има неовластеното произведување или преработување на супстанции или препарати што се прогласени за наркотични дроги, психотропни супстанции или прекурзори. Од самата суштина на делото произлегува дека производството и преработувањето треба да се вршат заради продажба, односно пуштање во промет, а не и заради задоволување на сопствените потреби. Вториот облик на дејствието на извршување е неовластеното пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции или прекурзори по пат на: продавање, нудење на продажба или заради продажба купување, држење или пренесување, или посредување во продажбата или купувањето, или на друг начин. За да постои делото не е важно времето поминато помеѓу производството и пуштањето во промет на дрогата. Притоа, тука не се казнува купувањето, држењето и сл. без намера за продажба, посредување во трговијата, односно пуштање во промет, туку за свои сопствени потреби.

Во однос на субјективната страна, ова дело е умислено, што значи дека сторителот треба да биде свесен дека произведува или преработува, без овластување за тоа, супстанции или препарати што се прогласени за наркотични дроги, психотропни супстанции или прекурзори, односно дека на кој и да е начин учествува во трговијата со такви предмети.

Доколку делото е сторено со наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори од помало количество, во тој случај за сторителот е предвидена полесна кривична санкција – казна затвор од 6 месеци до 3 години.

Од друга страна, карактеристично е што како сторител на ова дело, покрај физичко, може да се појави и правно лице, па така предвидената кривична санкција е парична казна.

Потешок облик постои во случај на организираност, односно соучесништво и соизвршителство, поточно ако делото е извршено од страна на повеќе лица или сторителот на ова дело организирал мрежа на препродавачи или посредници, при што сторителот ќе се казни со затвор најмалку 5 години. Значи, притоа, потешко се казнува организаторот на мрежа на препродавачи или посредници (злосторничко здружение што се одликува со посебно разработена стратегија на постапување на одделните членови на здружението). Кај овој потешок облик сторителот (со исклучок на организаторот) кој ќе го открие делото или ќе придонесе за негово откривање ќе се ослободи од казна, што претставува своевидна награда за помошта која им ја понудил на органите за кривичен прогон во откривањето и справувањето со овој вид на криминалитет.

Законодавецот предвидел и затвор во траење од 1 до 5 години за оној кој што неовластено прави, набавува, посредува или дава на употреба опрема, материјал или супстанции за кои знае дека се наменети за производство на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори. Всушност, станува збор за помошни дејствија и активности со кои се потпомага исполнувањето на законското битие на основниот вид на ова дело.

Наркотичните дроги, психотропните супстанции и прекурзорите, како и подвижните или недвижните предмети употребени за нивно правење, пренесување или растурање предвидени во

⁶ Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик на Република Македонија, Сл. весник на РМ бр. 114/09

ова кривично дело, во фазата на откривање од страна на органите за кривичен прогон се одземаат со цел да послужат како докази за понатамошниот тек на кривичната постапка.

Табела 1. Преглед на пријавени, обвинети и осудени полнолетни лица за кривичното дело Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори (чл. 215 КЗ на РМ) во Република Македонија во периодот 2006-2015 година

		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	просек	ВКУПНО	
		СЕ	СЕ	СЕ	СЕ	СЕ	СЕ	СЕ	СЕ	СЕ	СЕ		СЕ	СЕ
пријавени		258	354	317	378	522	486	437	465	443	463	412	4.123	39,87
обвинети		203	198	250	266	313	464	348	399	419	356	322	3.216	31,10
осудени		184	191	234	246	293	420	322	364	391	356	300	3.001	29,02
ВКУПНО	СЕ	645	743	801	890	1.128	1.370	1.107	1.228	1.253	1.175	1.034	10.340	
	%	6,24	7,19	7,75	8,61	10,91	13,25	10,71	11,88	12,12	11,36			100

(извор: Државен завод за статистика на Република Македонија)

Компаративниот преглед на пријавени, обвинети и осудени полнолетни лица за кривично дело Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори (чл. 215 КЗ на РМ) во Република Македонија во периодот 2006-2015 година е прикажан на табела 1. Според овие податоци се забележува дека просечно годишно во текот на анализираниот десетгодишен временски период биле пријавувани по 412 лица, од нив биле обвинети по 322 лица, а осудени по 300 лица. Процентуално, таа филтрација низ органите за кривичен прогон означува дека 78,2 % од пријавените лица биле обвинети, а 93,2 % од обвинетите лица биле осудени. Оваа филтрација е резултат на квалитетот на работата на органите за кривичен прогон во однос на квалитетот на собраниот доказан материјал во различни фази од кривичната постапка.

1.3. Овозможување на употреба на наркотични дроги (член 216 од Кривичен законик на Република Македонија)

Законското битие во чл. 216 Овозможување на употреба на наркотични дроги се состои од повеќе дејствија на извршување: наведување друг на уживање наркотични дроги и прекурзори или давање наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори за уживање или ставање на располагање простории заради уживање на наркотични дроги, психотропни супстанции или на друг начин овозможување на друг да ужива наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори.

Како сторител на основниот облик на ова кривично дело може да биде секое физичко лице, што се потврдува и од терминот „тој што“ употребен на почетокот во овој член.

За овој облик на кривичното дело е предвидена кривична санкција казна затвор во траење од 1 до 5 години.

Наведувањето кое е едно од дејствијата со кое може да се исполни законското битие на ова кривично дело значи поттикнување на едно или повеќе лица. Со оглед на тоа што законодавецот го предвидел терминот „наведува“, а не „ќе наведе“ или „наведе“, значи дека инкриминирано е и неуспешното поттикнување. За постоење на делото е доволно сторителот да презел дејствија со кои кај друг сака да создаде или зацврсти одлука за уживање на дрога (со наговарање, опишување на ефектите и сл.), при што не е нужно другото лице да започнало да ужива опојна дрога или психотропна супстанција.

Давањето на друг опојна дрога или психотропна супстанција значи дејствие на овозможување на друг за нивно уживање. За разлика од претходното дело на пуштање во промет, тука се работи не за трговска операција, туку за непосредно продавање заради уживање на дрогата

на друго лице (давањето на друг „да проба“, делењето со друг и сл.). И тука не е неопходно другото лице да започнало со уживање на дрогата.

Ставањето на располагање простории е исто така дејствие на создавање услови за уживање на дрогата (давање простории во кои ќе се одржи некоја средба на која ќе се уживаат дроги и сл.). Делото е довршено со самото ставање на просториите на располагање.

Овозможувањето на друг начин е секое друго дејствие на создавање услови, помагање на друг да ужива дрога (така, на пример, давање средства за инјектирање на дрогата, пари за купување дрога и сл.).

Пасивен субјект на ова кривично дело е хроничен наркоман или лице што за првпат доаѓа во средба со дрогата.

Во однос на субјективниот елемент на делото, тоа е умислено, а умислата на сторителот посебно треба да ја опфати релацијата на овие дејствија со уживањето на опојни дроги (така на пример, не постои одговорност ако некој му го отстапи станот на својот пријател, без да знае дека тој таму ќе ужива опојни дроги).

Потешок облик постои ако делото е сторено спрема малолетник или спрема повеќе лица или доколку предизвикало особено тешки последици, при што за сторителот во овој случај е предвидена казна затвор од 1 до 10 години.

Со измените направени во 2009 година⁷ законодавецот предвидел и парична казна за правно лице доколку се јави како сторител на ова дело. Тоа значи дека кривичната одговорност се проширува и врз правните лица, а не само на физичките лица, како што беше предвидено претходно.

Наркотичните дроги, како и подвижните или недвижните предмети употребени за нивно пренесување или растурање, или посебно наменети или ставени за употреба предвидени со ова кривично дело, во текот на откривањето на ова кривично дело и неговиот сторител, од страна на органите за кривичен прогон се одземат со цел да послужат како докази во понатамошниот тек на кривичната постапка.

Табела 2. Преглед на пријавени, обвинети и осудени полнолетни лица за кривичното дело Овозможување на употреба наркотични дроги и психотропни супстанции (чл. 216 КЗ на РМ) во Република Македонија во периодот 2006-2015 година

		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	просек	ВКУПНО	
		СÈ	СÈ	СÈ	СÈ	СÈ	СÈ	СÈ	СÈ	СÈ	СÈ		СÈ	СÈ
пријавени		45	46	50	57	78	65	74	97	87	60	66	659	42,85
обвинети		43	39	38	46	44	59	53	88	81	66	56	557	36,22
осудени		24	22	21	25	20	32	28	56	53	41	32	322	20,94
ВКУПНО	СÈ	112	107	109	128	142	156	155	241	221	167	154	1.538	
	%	7,28	6,96	7,09	8,32	9,23	10,14	10,08	15,67	14,37	10,86			100

(извор: Државен завод за статистика на Република Македонија)

Табела 2 дава преглед на пријавени, обвинети и осудени полнолетни лица за кривичното дело Овозможување на употреба наркотични дроги и психотропни супстанции (чл. 216 КЗ на РМ) во Република Македонија во периодот 2006-2015 година. Притоа, се забележува дека за ова кривично дело, просечно, секоја година биле пријавувани по 66 лица, обвинувани по 56, а осудувани по 32 лица. Тоа значи дека 85 % од пријавуваните лица биле обвинувани, а 48 % од нив биле осудувани, при што се согледува филтрацијата на овие кривични дела низ органите за кривичен прогон.

2. Правна одреденост на злоупотребата на дрога во другите закони

⁷ Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик на Република Македонија, Сл. весник на РМ бр. 114/09

Бидејќи злоупотребата на дрога е широко распространета низ целиот свет и предизвикува трајни негативни последици по здравјето на луѓето и економиите на многу земји, властите настојувајќи да ја искоренат оваа појава или во најмала мерка да ја контролираат донесуваат акти кои ја квалификуваат како општествено опасна појава и ја инкриминираат во кривичните законодавства како кривично дело. Поради алармантниот замав кој го зазема оваа појава на меѓународно ниво се донесуваат конвенции и се креираат стратегии за борба против криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога со цел да се сузбие нарко-криминалитетот.

Како што беше укажано претходно, кривично-правната одреденост на злоупотребата на дрога, првенствено во нашата земја се манифестира преку две кривични дела: чл. 215 и чл. 216 предвидени во Кривичниот законик на Република Македонија како појавни облици на кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога. Оваа проблематика ја регулира и *Законот за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции* кој го замени Законот за производство и промет со опојни дроги. Исто така, во врска со злоупотреба на дрога се предвидени прекршоци во Законот за прекршоците против јавниот ред и мир, Законот за безбедност на сообраќајот на патиштата и Законот за производство и промет со опојни дроги. Од големо значење за решавање на проблемот со злоупотреба на дрога се и следниве акти: Закон за прекурзори, Закон за одредување институции одговорни за спроведување активности во областа на производството и прометот со опојни дроги, Закон за лекови, дополнителни лековити средства и медицински помагала, Одлука за утврдување на списокот за опојни дроги, Одлука за прифаќање на листа на опојни дроги дозволени за промет за медицински и ветеринарни цели, Закон за извршување санкции, Закон за кривична постапка, Царински закон, Одлука за распоредување на стоките во форма на увоз/извоз, Закон за спречување на корупција, Закон за здравствена заштита, Закон за социјална заштита, Закон за здравствено осигурување, Правилник за поблиските просторни услови, опремата и кадрите за основање и работење на здравствените установи и др. Во 2007 година е донесена и Националната стратегија за дрога на Република Македонија и Акциониот план за контрола на дроги во два дела: предимплементационен (за една година) и имплементационен за периодот 2008-2012 година. Моментално во сила е Националната стратегија за дрога на Република Македонија за периодот 2014-2020 година, која ќе биде анализирана во понатамошниот дел од трудот.

Во *Законот за прекршоците против јавниот ред и мир*⁸ е предвидена прекршочна одредба по член 20 која се однесува на уживање на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори за што следува глоба во износ од 200 до 500 евра во денарска противвредност.

Во *Законот за безбедност на сообраќајот на патиштата*⁹ е предвидена прекршочна одредба по член 233 според која, возачот не смее да управува со возило во сообраќајот на патот, ниту да започне да управува со возило ако е под дејство на опојни дроги или психотропни супстанции. Возачот се смета дека е под дејство на опојни дроги или психотропни супстанции доколку со анализа на крвта или урината или со друг метод за мерење ќе се утврди присуство на овие средства во неговиот организам. Со оваа одредба покрај возачот парично се казнува и правното лице и одговорното лице во правното лице кое ќе нареди или ќе дозволи управување со возило под дејство на опојни дроги и психотропни супстанции. На возачот покрај паричната казна му се изрекува и прекршочна санкција забрана за управување со моторно возило. Член 170 од Законот за безбедност на сообраќајот на патиштата забранува во патнички автомобил на предното седиште да се превезува лице кое очигледно е под дејство на дрога или други психотропни супстанции.

⁸ Закон за прекршоците против јавниот ред и мир, Сл. весник на РМ бр. 66/07, 152/15

⁹ Закон за безбедност на сообраќајот на патиштата, Сл. весник на РМ бр. 54/07, 86/08, 98/08, 64/09, 161/09, 36/11, 51/11, 114/12, 27/14 и Одлуки на УСРМ 114/07, 144/07, 41/08

Во *Законот за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции*¹⁰ е предвидена прекршочна одредба по чл. 92 според која со парична казна ќе се казни за прекршок физичко и правно лице за непочитување на одредбите на овој закон и тоа по разни основи: ако поседува опојни дроги без одобрение, односно дозвола од надлежен орган и ако произведува опиум со засечување на афионовите чушки, одгледува кока-растение, изработува препарати со психоактивно дејствување од растението канабис и произведува и увезува други забранети опојни дроги и сл.

3. Критички осврт на Националната стратегија за дрога на Република Македонија

Како резултат на координираните активности на органите задолжени за борба против дрогата и криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрогата, на секои четири години се изработува Национална стратегија за дрога во Република Македонија.

Во моментот во важност е Националната стратегија за дрога во Република Македонија за периодот 2014-2020 година. Во првата стратегија за дроги на Република Македонија, која го опфати периодот 2006-2012 година, се потенцираа заложбите кои се реафирмираат и со новата стратегија за периодот 2014-2020, за балансиран пристап во имплементирањето на сите делови на стратегијата и сите елементи поврзани со проблемот со дрогата, базиран на евидентирани сознанија од праксата, но исто така и со спроведување на научни истражувања и проценката состојбите, со цел одредување на мерки како да се надминат истите.

Заложбите на Стратегијата за дроги на Република Македонија 2014-2020 се темелат на основните принципи: балансиран пристап помеѓу намалување на побарувачката и намалување на снабдувањето со дрога со зајакнување на основните вредности на Европската Унија: почитување на човековото достоинство, слобода, демократија, еднаквост, солидарност, владеењето на правото и човековите права.

Уште на нејзиниот почеток се дадени главните концепти на стратегијата, а тоа се заштитата на јавното здравје и заштитата на безбедноста.

Заштитата на јавното здравје е концепт дефиниран од страна на Светската Здравствена организација и се базира на сеопфатни мерки: превентивни, образовни, терапевтски, социјални, регулаторни и мерки за контрола, вклучувајќи ги и мерките за спроведување на законот (со фокус на намалување на понудата и побарувачката на дрогаи спроведување на законот). Тие се насочени кон подобрување на здравствените, социјалните, економските, безбедносните и правните услови кои имаат влијание врз здравиот развој на поединецот и општеството. Идејата за заштита на јавното здравје и поддршка во спроведувањето на активностите во тоа поле исто така е поддржано од страна на Европската Унија во Договорот од Лисабон.

Заштитата на безбедноста на поединците и општеството, од производство, снабдување и неовластено ракување со дроги, криминално однесување, организирани форми на криминал во врска со производство и дистрибуција на дрога или перење на пари кои потекнуваат од трговија со дрога, особено на меѓународно ниво, се од особен интерес за справувањето со овие состојби потребни се координирани и постојани напори со цел да се постигне безбедноста на поединците и општеството до максимален степен. Националната стратегија за дроги на Република Македонија 2014-2020 година е во координација со стратегијата за дроги на ЕУ 2013-2020 и акцискиот план и ја нагласува потребата од интегриран, мултидисциплинарен и рамнотежен пристап. Стратегијата е исто така заснована врз основа на меѓународното право, релевантните конвенции на ООН и на Универзалната декларација за човекови права. Оваа Стратегија на ЕУ за дроги ги зема предвид релевантните политички документи на ООН, вклучувајќи ги Политичката декларација на ООН и Акциониот план за меѓународна соработка кон интегрирана и балансирана стратегија да се спротивстави на дрогата во светот донесена во 2009 година и Политичката декларација на ООН за

¹⁰ Закон за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции, Сл. весник на РМ бр. 103/08, 124/10, 164/13, 149/15, 37/16

ХИВ/СИДА. Стратегијата е изготвена врз основа на принципите утврдени во Лисабонскиот договор и Повелбата за фундаменталните права на Европската Унија.

Во воведот на стратегијата се дадени предизвиците кои се идентификувани во последните години, како и очекуваните резултати од неа. За проценка на актуелната состојба со злоупотребата на дрогата во Република Македонија, а со цел да се увиди дали има значителни промени пред и подонесувањето на Национална стратегија за дроги и тоа во основните пет столба на стратегијата: координација на политиките за дрога; намалување на побарувачката; намалување на снабдувањето со дрога, соработка со меѓународни организации и истражување и евалуација. Центарот за следење на дрога и зависности од дрога при Секторот за контролирани супстанции во рамките на Министерството за здравство спроведе три истражувања кои претставуваат квалитативно-квантитативна аналитичка студија на пресек, а потоа се пристапи и кон анализа на извршени истражувања во областа на дрогите од страна на други институции и/или стручни лица во Република Македонија. Дополнителна цел беше да се идентификуваат местата каде што е потребно да се предвидат мерки и активности, во новата стратегија за дроги, за зајакнување на капацитетите. Истражувањето е спроведено во период мај - ноември 2012 година, при соработка на Министерство за здравство со Министерството за внатрешни работи на Република Македонија.

На ниво на Република Македонија се преземаат низа мерки за борба против дрогата и криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога. За тоа говори и Националната стратегија за дрога на Република Македонија (2014-2020). Во неа се опфатени низа мерки и активности кои се преземаат со цел намалување на бројот на лица кои консумираат дрога, како и намалување на штетните последици кои ги носи консумирањето на дрога. За остварување на таа цел вклучени се повеќе институции во државата, како што се: Министерството за здравство, Министерството за труд и социјална политика, центрите за социјална работа, локалната заедница и невладините организации. Најпрво, зависниците од дрога го имаат на располагање само метадонскиот супституционен третман за одржување во само неколку поголеми градови во Република Македонија. Денес, освен во Скопје (каде се отворени и два дополнителни центри), мрежата за метадонска терапија е раширена во повеќе градови: Струмица, Куманово, Штип, Охрид, Гевгелија, Битола, Велес, Кавадарци, Тетово, како и во главниот затвор во Скопје, затворот во Битола и истражниот затвор во Скопје. И покрај тоа што се вложуваат напори за зголемување на центрите од ваков вид, кога ќе се направи компарација со бројката на зависници во Република Македонија (што секако треба да се земе предвид и темната бројка), може да се констатира дека бројката на центри во Република Македонија е недоволна за да одговори на реалните потреби. Секојдневните реални случки се доказ дека во градови каде што има регистрирано голем број на зависници сè уште нема центар, а во некои од градовите каде што постојат центри количината на метадон е недоволна и несразмерна со бројката на зависници во тој град. Од друга страна пак, се избегна сконцентрираноста на метадонската терапија само во Скопје, а тоа пак доведе до зголемување на дејствувањето на локално ниво и зајакнување на институционалните капацитети.

Од 2009 година во Република Македонија е воведен и друг модел за лекување на зависните корисници на дрога. Станува збор за бупренорфинот, кој се користи за детоксикација и супституциона терапија.

На национално ниво, третманот од дроги се обезбедува во различни системи на здравствени, социјални и граѓански организации (НВО). Третманот од дроги е достапен во рамките на националната мрежа на јавно-здравствени служби, правејќи го јавниот сектор водечки актер во лекувањето од дроги со медицинска помош. Исто така, четири приватни психијатриски служби нудат третман на зависност од дрога. Националниот систем за третман опфаќа амбулантско и болничко лекување, детоксикација и супститутивна терапија. Поголемиот број лекувани корисници на дрога добиваат амбулантски третман, при што се нудат опиоидна супституциона терапија, психијатриски интервенции, индивидуално или групно советување и социјална и психо-терапија. Болничкиот третман од дроги се состои од психо-социјални

интервенции со фармаколошка помош во смисла на третман за повлекување на зависноста. Детоксикацијата може да се одвива во амбулантски или во болнички услови.¹¹

Од мерките кои се преземаат за намалување на ризиците од употреба на дрога се програмите против ХИВ/СИДА, кои во Република Македонија се главно водени од невладините организации. Тестирањето за ХИВ/СИДА е достапно во Република Македонија во сите клиники и центри за јавно здравје, а освен тоа кај некои невладини организации постојат програми за бесплатно испитување на ХИВ/СИДА, како и бесплатни советување за начинот на пренесување и последиците.

Во Република Македонија, од 2003 година постои и бесплатна телефонска линија за помош од дрога како постојан сервис на сите граѓани на Република Македонија. На оваа СОС линија може да се добијат информации за видови дрога, последиците од користење на дрога, институции за лекување, податоци и корисни информации за ХИВ/СИДА, за сексуално преносливи болести, како и за закажување на бесплатно советувањето со стручно лице од соодветна област.

Борбата со дрога и нејзината злоупотреба е долга и макотрпна работа. Вклучувањето на сите веќе споменати субјекти е од особено значење ако сакаме да започнат да се движат настаните во позитивен правец. Моделот кој јас го предлагам, а во врска со злоупотреба на дрогата, вклучува отворање на повеќе центри за терапија низ државата, во кои освен класичното давање терапија на зависниците ќе биде вклучена и работата на психолозите и социјалните работници. Тоа значи дека освен земање терапија зависниците ќе бидат во постојани контакти и разговори со психолози и доктори, со што стручните лица ќе можат да утврдат дали лицето зависник од дрога правилно ја зема терапијата, ќе може да направат проценка во кој правец се движи лечењето и врз основа на тоа да дадат правилни насоки за идно лечење на зависникот. Значи, работата на центрите не би било само „грубо“ делење на терапија, туку детално запознавање со секој случај поединечно и вложување напори за искоренување на потребата од користење дрога кај зависниците. Овој дел од моделот повеќе се однесува на репресивното делување на органите, односно спречување на рецидивизам.

Превентивниот модел за злоупотреба на дрогата сметам дека треба да започне на локално ниво, па постепено да се шири кон сеопфатно национално ниво. На ниво на секоја општина треба да постои тело или орган за спречување на злоупотреба на дрога. Тој орган треба да е во постојана соработка со центрите за социјална работа, центрите за лекување и полицијата (во општините близу до граничните премини соработката треба да се прошири и со царината и граничната полиција). Ова тело заедно со сите субјекти вклучени во борбата со злоупотребата на дрога треба да се среќава барем еднаш во месецот за да ги споделат искуствата (секој во својата област). По секој состанок на ова тело треба да се направи записник со сите корисни информации кои се добиени за време на состанокот за да може во иднина тој записник да послужи во креирање на политиката на борба со дрога на ниво на држава. Особено важно е ваквите тела во секоја општина да водат регистар на лица кои консумираат дрога. На тој начин секоја општина ќе има податоци за тоа колку зависници има, кој вид на дрога најмногу се користи и сл., а со тоа ќе може да направи единствен регистар на ниво на Република Македонија каде што ќе бидат регистрирани корисниците на дрога. Овие податоци се неопходни во креирањето на политиката на превенција од злоупотреба на дрога. Кога би имале вакви податоци ќе може да се направи проценка за финансиските средства, за потребните резерви од терапија (на месечно и на годишно ниво), а од друга страна тоа би значело избегнување на ситуации со немање доволно ресурси за справување со овој проблем. При водење на ваков регистар и при земање на податоците од него секогаш треба да се земе предвид дека темната бројка не е исклучена и поради тоа при планирање на средствата треба да се земе предвид можноста од зголемување на бројот на зависници.

Активностите на ова тело, за да доживее успех, треба да излезе од локална рамка и да добие карактер на национално тело. Тоа значи дека локалните тела од сите општини треба да се

¹¹ Национална стратегија за дрога на Република Македонија 2014-2020, Влада на Република Македонија, стр. 27

среќаваат барем двапати во годината на национално ниво. Тоа да биде како еден вид координативна средба која ќе овозможи соединување на целокупната работа која ја завршиле локалните тела. Со точно утврдени точки на дискусија на секое локално тело треба да му се испрати планот за работа на централното тело, а со цел претставниците на локалните тела да дојдат подготвени со сите потребни податоци. Само на тој начин ќе може да се постигне успех во борбата со злоупотреба на дрогата и превенција од истата. Сериозниот пристап на субјектите вклучени во работата на овие тела е клуч до успехот за борба со ова зло.

Целта на оваа стратегија е да придонесе за намалување на побарувачката и снабдувањето со дрога, намалување на здравствените, социјалните ризици и штети предизвикани од дрога, со почитувањето на човековите права и човековото достоинство, базирано на принципите на споделена одговорност, мултилатерализам, интегриран, урамнотежен пристап, базиран на докази, насочен кон развојот и почитување на меѓународните конвенции.

Стратегијата е изградена од два столба: намалување на побарувачката на дрога и намалување на снабдувањето со дрога. Овие се дополнети со три заеднички вкрстени теми кои ја претставуваат хоризонтална природа на проблемот со дрога: координација, меѓународна соработка, информации, истражувања, мониторинг и евалуација.

Заклучок

Во светот во последните децении континуирано се води активна борба против овој криминалитет на нормативно-правна основа, преку донесување на конвенции, стратегии, одржување на меѓународни форуми и конференции и многу други алатки кои се неопходни за успешна борба и контрола на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога. Сите овие механизми за борба против овој вид криминалитет овозможуваат хармонизација на законодавствата во однос на кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога, со цел да се олесни меѓусебната соработка и да се овозможи брза размена на информации и заедничко дејствување на полето на откривање и сузбивање на криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога. Борбата мора да биде насочена и на меѓународно поле, бидејќи овој криминалитет во најголем дел е меѓународен, односно транснационален.

Правната регулатива за злоупотребата на дрога во Република Македонија не соодветствува со законите на кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога, при што ни е потребна заострена казнена и криминална политика, со цел извршувањето на овие кривични дела да се намали. Заострената казнена политика со зголемување на казната затвор за кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога ќе доведе и кон намалување на рецидивизмот, што е доста честа појава кај овој вид на криминалитет.

Заради поефикасно и поефективно спречување, откривање и докажување на кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога предлагам измени во однос на правната регулатива за злоупотребата на дрогата. Неопходно е да се направи дополнување на чл. 215 од Кривичниот законик на Република Македонија во однос на став 2, односно да се објасни поимот „помала количина“ која Основното јавно обвинителство на Република Македонија ја има дефинирано со правен акт како „секоја количина до пет грама за тревкаста материја и до два грама прашкаста материја се смета за помала количина“ не земајќи го тука фактот дека екстазите или МДМА (таблети), метадоноот (како течна супстанца) влегуваат во листите на дроги, психотропни супстанции и прекурзори дефинирани од Министерството за здравство и истите се казниви по закон. Во пракса, најчесто од страна на Основното јавно обвинителство се отфрлуваат кривични пријави поднесени од страна на МВР за постоење на основано сомнение за сторено кривично дело по чл. 215 од Кривичниот Законик на Република Македонија со констатација дека опојната дрога е за лична употреба на сторителот (најчесто станува збор за кривично дело по чл. 215 став 2 од КЗ) иако употребата на опојни дроги е казнива по сите закони во кои е регулирана оваа материја (Кривичен законик на Република Македонија, Закон за контрола на опојни дроги и психотропни

супстанции). Од горенаведените причини неопходно е да се направи дополнување на чл. 215 со што ќе се дефинира поимот „лична употреба“.

Во однос на Законот за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции за чл. 24 од истиот закон иако се однесува и за физичко лице сепак во истиот закон не е пропишана казнена санкција за тој член за физичко лице како сторител, при што во пракса судот се повикува на тоа дека не постои казнена санкција за чл. 24 и донесува само решение за одземање на предметната материја. За да се исклучи контрадикторноста во однос на чл. 24 од овој закон е неопходно дополнување со соодветна казнена санкција.

Република Македонија е активен учесник во борбата против овој криминалитет и вложува напори позитивните искуства и добрите практики на развиените земји да ги пренесе во национални рамки и на тој начин да биде во чекор со современите тенденции и достигнувања, алатките, инструментите и другите средства кои се нудат и кои стојат на располагање за зајакнување на борбата против криминалитетот поврзан со злоупотреба на дрога. Секојдневната битка со дрогата во Република Македонија преку примена на Законот за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции, Стратегијата за дроги на Република Македонија, одредбите од Кривичниот законик на Република Македонија кои се однесуваат на злоупотреба на дрога и други акти кои ја регулираат оваа проблематика резултира со санкционирање на прекршоците и кривичните дела поврзани со злоупотреба на дрога, но, за жал, повеќето содржини предвидени со законските акти, стратегиите и акционите планови за дрога остануваат само на хартија.

Користена литература

Буцакоски, С., Превенција од злоупотреба на дрогата, Летра-Охрид, 2002

Закон за безбедност на сообраќајот на патиштата, Сл. Весник на РМ бр. 54/07, 86/08, 98/08, 64/09, 161/09, 36/11, 51/11, 114/12, 27/14 и Одлуки на УСРМ 114/07, 144/07, 41/08

Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик на Република Македонија, Сл. весник на РМ бр. 114/09

Закон за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции, Сл. весник на РМ бр. 103/08, 124/10, 164/13, 149/15, 37/16

Закон за прекршоците против јавниот ред и мир, Сл. весник на РМ бр. 66/07, 152/15

Камбовски, В., Организиран криминал, Скопје, 2005

Камбовски, В., Казнено право, посебен дел, четврто дополнето издание, Просветно дело, АД, Скопје, 2003

Кривичен законик на Република Македонија, Сл. весник на РМ бр. 37/96, 80/99, 04/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 07/08, 139/08, 114/09, 51/11 – две измени и дополнувања, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13 и Одлуки на УСРМ бр. 220/2000, 210/2001, 206/2003, 228/2005

Лабовиќ, М., Власта корумпира: на епистемолошко, глобално-политичко ниво: вистината за Македонија и неспроведувањето на квалитативно новата предлог-национална стратегија против корупцијата и организираниот криминал, Де Гама, Скопје, 2006, стр.171